चक्रधरस्येदं पुस्तकम्
देवप्रयाग

अथ मूलरामायणप्रारंभः ॥

किंमत ०॥ आणा.

मू.रा.१

श्रीरामपञ्चायतनम्.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीमते रामचन्द्राय नमः ॥ जयति रघुवंशतिलकः कौसल्याहृदयनंदनो रामः ॥ दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुंडरीकाक्षः ॥१॥ कूजंतं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरं ॥ आरुह्य कविताशाखां वंदे वाल्मीकिकोकिलम् ॥२॥ वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ॥ शृण्वन् रामकथानादं को न याति परां गतिम् ॥३॥ यः पिबन् सततं रामचरितामृतसागरम् ॥ अतृप्तस्तं मुनिं वंदे प्राचेतसमकल्मषम् ॥ ४ ॥ गोष्पदीकृतवारीशं मशकीकृतराक्षसम् ॥ रामायणमहामालारत्नं वंदेऽनिलात्मजम् ॥ ५ ॥ अंजनीनंदनं वीरं जानकीशोकनाशनम् ॥ कपीशमक्षहंतारं वंदे लंकाभयंकरम् ॥ ६ ॥ उल्लंघ्य सिंधोः सलिलं सलीलं यः शोकवह्निं जनकात्मजायाः ॥ आदाय तेनैव ददाह लंकां नमामि

तं प्रांजलिरांजनेयम् ॥ ७ ॥ मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेंद्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ॥ वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥ ८ ॥ श्रीराघवं दशरथात्मजमप्रमेयं सीतापतिं रघुकुलान्वयरत्नदीपम् ॥ आजानुबाहुमरविंददलायताक्षं रामं निशाचरविनाशकरं नमामि ॥ ९ ॥ वेदवेद्ये परे पुंसि जाते दशरथात्मजे ॥ वेदः प्राचेतसादासीत्साक्षाद्रामायणात्मना ॥ १० ॥ शृण्वन् रामायणं भक्त्या यः पादं पदमेव वा ॥ स याति ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥ ११ ॥ यः कर्णांजलिसंपुटैरहरहः सम्यक् पिबत्यादराद्वाल्मीकेर्वदनारविंदगलितं रामायणाख्यं मधु ॥ जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणैरत्यंतसोपद्रवं संसारं स विहाय गच्छति पुमान् विष्णोः पदं शाश्वतम् ॥ १२ ॥ तदुपगतसमाससंधियोगं सममधुरप्रणतार्थवाक्यबद्धम् ॥ रघुवरच-

रितं मुनिप्रणीतं दशशिरसश्च वधं निशामयध्वम् ॥ १३ ॥ यत्र
यत्र रघुनाथकीर्तनं तत्र तत्र कृतमस्तकांजलिम् ॥ बाष्पवारि-
परिपूर्णलोचनं मारुतिं नमत राक्षसांतकम् ॥१४॥ वाल्मीकि-
गिरिसंभूता रामसागरगामिनी ॥ पुनातु भुवनं पुण्या रामा-
यणमहानदी ॥१५॥ जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ॥
अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥ १६ ॥ तपःस्वाध्या-
यनिरतं तपस्वी वाग्विदांवरम् ॥ नारदं परिपप्रच्छ वाल्मीकिर्मु-
निपुंगवम् ॥ १७ ॥ कोन्वस्मिन् सांप्रतं लोके गुणवान् कश्च
वीर्यवान् ॥ धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च सत्यवाक्यो दृढव्रतः ॥ १८ ॥
चारित्रेण च को युक्तः सर्वभूतेषु को हितः ॥ वीद्वान् कः
कः समर्थश्च कश्चैकः प्रियदर्शनः ॥ १९ ॥ आत्मवान्
को जितक्रोधो द्युतिमान् कोऽनसूयकः ॥ कस्य बिभ्यति

देवाश्च जातरोषस्य संयुगे ॥ २० ॥ एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं परं कौतूहलं हि मे ॥ महर्षे त्वं समर्थोऽसि ज्ञातुमेवंविधं नरम् ॥२१॥ श्रुत्वा चैतत्त्रिलोकज्ञो वाल्मीकेर्नारदो वचः ॥ श्रूयतामिति चामंत्र्य प्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ॥ २२ ॥ बहवो दुर्लभाश्चैव ये त्वया कीर्तिता गुणाः ॥ मुने वक्ष्याम्यहं बुद्ध्वा तैर्युक्तः श्रूयतां नरः ॥ २३ ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवो रामो नाम जनैः श्रुतः ॥ नियतात्मा महावीर्यो द्युतिमान् धृतिमान् वशी ॥ २४॥ बुद्धिमान्नीतिमान् वाग्मी श्रीमान् शत्रुनिबर्हणः ॥ विपुलांसो महाबाहुः कंबुग्रीवो महाहनुः ॥ २५ ॥ महोरस्को महेष्वासो गूढजत्रुररिंदमः ॥ आजानुबाहुः सुशिराः सुललाटः सुविक्रमः ॥ २६ ॥ समः समविभक्तांगः स्निग्धवर्णः प्रतापवान् ॥ पीनवक्षा विशालाक्षो लक्ष्मीवान् शुभलक्ष-

णः ॥ २७ ॥ धर्मज्ञः सत्यसंधश्च प्रजानां च हिते रतः ॥ यशस्वी ज्ञानसंपन्नः शुचिर्वश्यः समाधिमान् ॥ २८ ॥ प्रजापतिसमः श्रीमान् धाता रिपुनिषूदनः ॥ रक्षिता जीवलोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता ॥ २९ ॥ रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्वजनस्य च रक्षिता ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञो धनुर्वेदे च निष्ठितः ॥ ३० ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ॥ सर्वलोकप्रियः साधुरदीनात्मा विचक्षणः ॥ ३१ ॥ सर्वदाऽभिगतः सद्भिः समुद्र इव सिंधुभिः ॥ आर्यः सर्वसमश्चैव सदैव प्रियदर्शनः ॥ ३२ ॥ स च सर्वगुणोपेतः कौसल्यानंदवर्धनः ॥ समुद्र इव गांभीर्ये धैर्येण हिमवानिव ॥ ३३ ॥ विष्णुना सदृशो वीर्ये सोमवत्प्रियदर्शनः ॥ कालाग्निसदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवीसमः ॥ ३४ ॥ धनदेन समस्त्यागे सत्ये धर्म इवापरः ॥ तमेवंगुणसंपन्नं रामं

सत्यपराक्रमम् ॥३५॥ ज्येष्ठं श्रेष्ठगुणैर्युक्तं प्रियं दशरथः सुतं ॥ प्रकृतीनां हितैर्युक्तं प्रकृतिप्रियकाम्यया ॥ ३६ ॥ यौवराज्येन संयोक्तुमैच्छत् प्रीत्या महीपतिः ॥ तस्याभिषेकसंभारान् दृष्ट्वा भार्याथ कैकयी ॥ ३७ ॥ पूर्वं दत्तवरा देवी वरमेनमयाचत ॥ विवासनं च रामस्य भरतस्याभिषेचनम् ॥ ३८ ॥ स सत्यवचनाद्राजा धर्मपाशेन संयतः ॥ विवासयामास सुतं रामं दशरथः प्रियम् ॥ ३९ ॥ स जगाम वनं वीरः प्रतिज्ञामनुपालयन् ॥ पितुर्वचननिर्देशात् कैकेय्याः प्रियकारणात् ॥४०॥ तं व्रजंतं प्रियो भ्राता लक्ष्मणोऽनुजगामह ॥ स्नेहाद्विनयसंपन्नः सुमित्रानंदवर्धनः ॥ ४१ ॥ भ्रातरं दयितो भ्रातुः सौभ्रात्रमनुदर्शयन् ॥ रामस्य दयिता भार्या नित्यं प्राणसमा हिता ॥४२॥ जनकस्य कुले जाता देवमायेव निर्मिता ॥ सर्वलक्षण-

संपन्ना नारीणामुत्तमा वधूः ॥ ४३ ॥ सीताप्यनुगता रामं शशिनं रोहिणी यथा ॥ पौरैरनुगतो दूरं पित्रा दशरथेन च ॥ ४४ ॥ शृंगवेरपुरे सूतं गंगाकूले व्यसर्जयत् ॥ गुहमासाद्य धर्मात्मा निषादाधिपतिं प्रियम् ॥ ४५ ॥ गुहेन सहितो रामो लक्ष्मणेन च सीतया ॥ ते वनेन वनं गत्वा नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः ॥ ४६ ॥ चित्रकूटमनुप्राप्य भरद्वाजस्य शासनात् ॥ रम्यमावसथं कृत्वा रममाणा वने त्रयः ॥ ४७ ॥ देवगंधर्वसंकाशास्तत्र ते न्यवसन् सुखम् ॥ चित्रकूटं गते रामे पुत्रशोकातुरस्तदा ॥ ४८ ॥ राजा दशरथः स्वर्गं जगाम विलपन् सुतम् ॥ गते तु तस्मिन् भरतो वसिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः ॥ ४९ ॥ नियुज्यमानो राज्याय नैच्छद्राज्यं महाबलः ॥ स जगाम वनं वीरो रामपादप्रसादकः ॥ ५० ॥ गत्वा तु स महात्मानं रामं सत्यप-

राक्रमम् ॥ अयाचद्भ्रातरं राममार्यभावपुरस्कृतः ॥ ५१ ॥ त्वमेव राजा धर्मज्ञ इति रामं वचोऽब्रवीत् ॥ रामोऽपि परमोदारः सुमुखः सुमहायशाः ॥५२॥ न चैच्छत्पितुरादेशाद्राज्यं रामो महाबलः ॥ पादुके चास्य राज्याय न्यासं दत्वा पुनः पुनः ॥ ५३ ॥ निवर्तयामास ततो भरतं भरताग्रजः ॥ स काममनवाप्यैव रामपादावुपस्पृशन् ॥ ५४ ॥ नंदिग्रामेऽकरोद्राज्यं रामागमनकांक्षया ॥ गते तु भरते श्रीमान् सत्यसंधो जितेंद्रियः ॥५५॥ रामस्तु पुनरालक्ष्य नागरस्य जनस्य च ॥ तत्रागमनमेकाग्रो दंडकान् प्रविवेश ह ॥ ५६ ॥ प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजीवलोचनः ॥ विराधं राक्षसं हत्वा शरभंगं ददर्श ह ॥ ५७ ॥ सुतीक्ष्णं चाप्यगस्त्यं च अगस्त्यभ्रातरं तथा ॥ अगस्त्यवचनाच्चैव जग्राहैंद्रं शरासनम् ॥ ५८ ॥ खड्गं

च परमप्रीतस्तूणी चाक्षय्यसायकौ ॥ वसतस्तस्य रामस्य वने वनचरैः सह ॥ ५९ ॥ ऋषयोऽभ्यागमन्सर्वे वधायासुररक्षसां ॥ स तेषां प्रतिशुश्राव राक्षसानां तदा वने ॥ ६० ॥ प्रतिज्ञातश्च रामेण वधः संयति रक्षसाम् ॥ ऋषीणामग्निकल्पानां दंडकारण्यवासिनाम् ॥ ६१ ॥ तेन तत्रैव वसता जनस्थाननिवासिनी ॥ विरूपिता शूर्पणखा राक्षसी कामरूपिणी ॥ ६२ ॥ ततः शूर्पणखावाक्यादुद्युक्तान्सर्वराक्षसान् ॥ खरं त्रिशिरसं चैव दूषणं चैव राक्षसम् ॥ ६३ ॥ निजघान रणे रामस्तेषां चैव पदानुगान् ॥ वने तस्मिन्निवसता जनस्थाननिवासिनाम् ॥ ६४ ॥ रक्षसां निहतान्यासन् सहस्राणि चतुर्दश ॥ ततो ज्ञातिवधं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्च्छितः ॥ ६५ ॥ सहायं वरयामास मारीचं नाम राक्षसम् ॥ वार्यमाणः सुबहुशो मारीचेन

स रावणः ॥ ६६ ॥ न विरोधो बलवता क्षमो रावण तेन ते ॥ अनादृत्य तु तद्वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥ ६७ ॥ जगाम सह मारीचस्तस्याश्रमपदं तदा ॥ तेन मायाविना दूरमपवाह्य नृपात्मजौ ॥ ६८ ॥ जहार भार्यां रामस्य गृध्रं हत्वा जटायुषम् ॥ गृध्रं च निहतं दृष्ट्वा हृतां श्रुत्वा च मैथिलीम् ॥ ६९ ॥ राघवः शोकसंतप्तो विललापाकुलेंद्रियः ॥ ततस्तेनैव शोकेन गृध्रं दग्ध्वा जटायुषम् ॥ ७० ॥ मार्गमाणो वने सीतां राक्षसं संददर्श ह ॥ कबंधं नाम रूपेण विकृतं घोरदर्शनम् ॥ ७१ ॥ तं निहत्य महाबाहुर्ददाह स्वर्गतश्च सः ॥ स चास्मै कथयामास शबरीं धर्मचारिणीम् ॥७२॥ श्रमणां धर्मनिपुणामभिगच्छेति राघव ॥ सोभ्यगच्छन्महातेजाः शबरीं शत्रुसूदनः ॥ ७३ ॥ शबर्या पूजितः सम्यग्रामो

दशरथात्मजः ॥ पंपातीरे हनुमता संगतो वानरेण ह ॥७४॥
हनुमद्वचनाच्चैव सुग्रीवेण समागतः ॥ सुग्रीवाय च तत्सर्वं
शंसद्रामो महाबलः ॥ ७५ ॥ आदितस्तद्यथावृत्तं सीतायाश्च
विशेषतः ॥ सुग्रीवश्चापि तत्सर्वं श्रुत्वा रामस्य वानरः ॥७६॥
चकार सख्यं रामेण प्रीतश्चैवाग्निसाक्षिकम् ॥ ततो वानररा-
जेन वैरानुकथनं प्रति ॥ ७७ ॥ रामायावेदितं सर्वं प्रणया-
दुःखितेन च ॥ प्रतिज्ञातं च रामेण तदा वालिवधं प्रति ॥७८॥
वालिनश्च बलं तत्र कथयामास वानरः ॥ सुग्रीवः शंकितश्चा-
सीन्नित्यं वीर्येण राघवे ॥ ७९ ॥ राघवप्रत्ययार्थं तु दुंदुभेः
कायमुत्तमम् ॥ दर्शयामास सुग्रीवो महापर्वतसन्निभम् ॥८०॥
उत्स्मयित्वा महाबाहुः प्रेक्ष्य चास्थि महाबलः ॥ पादांगुष्ठेन
चिक्षेप संपूर्णं दशयोजनम् ॥ ८१ ॥ बिभेद च पुनस्तालान्

सप्तैकेन महेषुणा ॥ गिरिं रसातलं चैव जनयन् प्रत्ययं तदा ॥ ८२ ॥ ततः प्रीतमनास्तेन विश्वस्तः स महाकपिः ॥ किष्किंधां रामसहितो जगाम च गुहां तदा ॥ ८३ ॥ ततोऽगर्जद्धरिवरः सुग्रीवो हेमपिंगलः ॥ तेन नादेन महता निर्जगाम हरीश्वरः ॥ ८४ ॥ अनुमान्य तदा तारां सुग्रीवेण समागतः ॥ निजघान च तत्रैव शरेणैकेन राघवः ॥ ८५ ॥ ततः सुग्रीववचनाद्धत्वा वालिनमाहवे ॥ सुग्रीवमेव तद्राज्ये राघवः प्रत्यपादयत् ॥ ८६ ॥ स च सर्वान्समानीय वानरान् वानरर्षभः ॥ दिशः प्रस्थापयामास दिदृक्षुर्जनकात्मजाम् ॥ ८७ ॥ ततो गृध्रस्य वचनात्संपातेर्हनुमान् बली ॥ शतयोजनविस्तीर्णं पुप्लुवे लवणार्णवम् ॥ ८८ ॥ तत्र लंकां समासाद्य पुरीं रावणपालिताम् ॥ ददर्श सीतां ध्यायंतीमशोकवनिकागताम् ॥ ८९ ॥

निवेदयित्वाऽभिज्ञानं प्रवृत्तिं विनिवेद्य च ॥ समाश्वास्य च वैदेहीं मर्दयामास तोरणम् ॥ १० ॥ पंच सेनाग्रगान् हत्वा सप्त मंत्रिसुतानपि ॥ शूरमक्षं च निष्पिष्य ग्रहणं समुपागमत् ॥ ११ ॥ अस्त्रेणोन्मुक्तमात्मानं ज्ञात्वा पैतामहाद्वरात् ॥ मर्षयन् राक्षसान्वीरो मंत्रिणस्तान् यदृच्छया ॥ १२ ॥ ततो दग्ध्वा पुरीं लंकामृते सीतां च मैथिलीम् ॥ रामाय प्रियमाख्यातुं पुनरायान्महाकपिः ॥ १३ ॥ सोऽभिगम्य महात्मानं कृत्वा रामं प्रदक्षिणम् ॥ न्यवेदयदमेयात्मा दृष्टा सीतेति तत्त्वतः ॥ १४ ॥ ततः सुग्रीवसहितो गत्वा तीरं महोदधेः ॥ समुद्रं क्षोभयामास शरैरादित्यसन्निभैः ॥ १५ ॥ दर्शयामास चात्मानं समुद्रः सरितांपतिः ॥ समुद्रवचनाच्चैव नलः सेतुमकारयत् ॥ १६ ॥ तेन गत्वा पुरीं लंकां हत्वा रावणमाहवे ॥

रामः सीतामनुप्राप्य परां व्रीडामुपागमत् ॥ ९७ ॥ तामुवाच ततो रामः परुषं जनसंसदि ॥ अमृष्यमाणा सा सीता विवेश ज्वलनं सती ॥ ९८ ॥ ततोऽग्निवचनात्सीतां ज्ञात्वा विगतकल्मषाम् ॥ कर्मणा तेन महता त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ९९ ॥ सदेवर्षिगणं तुष्टं राघवस्य महात्मनः ॥ बभौ रामः संप्रहृष्टः पूजितः सर्वदैवतैः ॥ १०० ॥ अभिषिच्य च लंकायां राक्षसेंद्रं विभीषणम् ॥ कृतकृत्यस्तदा रामो विज्वरः प्रमुमोद ह ॥१०१॥ देवताभ्यो वरं प्राप्य समुत्थाप्य च वानरान् ॥ अयोध्यां प्रस्थितो रामः पुष्पकेण सुहृद्वृतः ॥ १०२ ॥ भरद्वाजाश्रमं गत्वा रामः सत्यपराक्रमः ॥ भरतस्यांतिके रामो हनूमंतं व्यसर्जयत् ॥ १०३ ॥ पुनराख्यायिकां जल्पन् सुग्रीवसहितस्तदा ॥ पुष्पकं तत्समारुह्य नंदिग्रामं ययौ तदा ॥ १०४ ॥ नंदिग्रामे

जटां हित्वा भ्रातृभिः सहितोऽनघः ॥ रामः सीतामनुप्राप्य राज्यं पुनरवाप्तवान् ॥ १०५ ॥ हृष्टः प्रमुदितो लोकस्तुष्टः पुष्टः सुधार्मिकः ॥ निरामयो ह्यरोगश्च दुर्भिक्षभयवर्जितः ॥ १०६ ॥ न पुत्रमरणं केचिद्द्रक्ष्यंति पुरुषाः क्वचित् ॥ नार्यश्चाविधवा नित्यं भविष्यंति पतिव्रताः ॥ १०७ ॥ न चाग्निजं भयं किंचिन्नाप्सु मज्जंति जंतवः ॥ न वातजं भयं किंचिन्नापि ज्वरकृतं तथा ॥ १०८ ॥ न चापि क्षुद्भयं तत्र न तस्करभयं तथा ॥ नगराणि च राष्ट्राणि धनधान्ययुतानि च ॥ १०९ ॥ नित्यं प्रमुदिताः सर्वे यथा कृतयुगे तथा ॥ अश्वमेधशतैरिष्ट्वा तथा बहुसुवर्णकैः ॥ ११० ॥ गवां कोट्ययुतं दत्वा विद्वद्भ्यो विधिपूर्वकम् ॥ असंख्येयं धनं दत्वा ब्राह्मणेभ्यो महायशाः ॥ १११ ॥ राजवंशान् शतगुणान् स्थापयिष्यति राघवः ॥

चातुर्वर्ण्यं च लोकेऽस्मिन्स्वे स्वे धर्मे नियोक्ष्यति ॥ ११२ ॥ दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥ रामो राज्यमुपासित्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ॥ ११३ ॥ इदं पवित्रं पापघ्नं पुण्यं वेदैश्च संमितम् ॥ यः पठेद्रामचरितं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ११४ ॥ एतदाख्यानमायुष्यं पठन्रामायणं नरः ॥ सपुत्रपौत्रः सगणः प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥११५॥ पठन् द्विजो वागृषभत्वमीयात्स्यात्क्षत्रियो भूमिपतित्वमीयात् ॥ वणिग्जनः पुण्यफलत्वमीयाज्जनश्च शूद्रोऽपि महत्त्वमीयात् ॥११६॥ चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरं ॥ एकैकमक्षरं पुंसां महापातकनाशनम् ॥११७॥ सीरामाय रामभद्राय रामचंद्राय वेधसे ॥ रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥ ११८ ॥ इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकांडे नारदोक्तरामायणसंक्षेपो नाम सर्गः ॥१॥

इदं पुस्तकं मुंबय्यां निर्णयसागराख्यमुद्रालयाधिपतिना मुद्रापितम्. शके १८४३ सन १९२२.

पब्लिशर—पांडुरंग जावजी, प्रिन्टर—रामचंद्र येसू शेडगे.
निर्णयसागर प्रेस, घर नंबर २३ कोलभाटलेन, मुंबई.

इति मूलरामायणं समाप्तम् ॥